

منابع وب از دید معلم

گفت‌وگو با دکتر فائقه محمدی

دکتر محمد عطاران
عکس: رضا بهرامی

دارند و شاخص‌های قابل قبول برای اینکه آن‌ها بتوانند این گونه منابع را به دانش‌آموزانشان معرفی کنند چیست؟ یکی از ویژگی‌های مدارس هوشمند این است که معلمان را تشویق می‌کنند محتوای الکترونیکی را خودشان ایجاد و در تدریس کلاسی از منابع الکترونیکی استفاده کنند.

● آیا شما برای سنجش کیفیت منابع وب شاخص‌های مستقلی دارید؟

○ من این شاخص‌ها را از دیدگاه معلمان ارزیابی کرده‌ام. خودم هیچ شاخص خاصی نداشتم و پیش‌دآوری هم نکردم. سعی کردم جامعه انتخابی‌ام کسانی باشند که در استفاده از این منابع تبحر و تجربه کافی دارند. سؤالات پژوهشی من حول محور

این اطلاعات را که در این وبگاه‌ها و وبلاگ‌ها به نمایش گذاشته می‌شوند، از دیدگاه معلمان مدارس هوشمند سنجیده‌ام.

● چرا مدارس هوشمند؟

○ هدف تحقیق من سنجش کیفیت منابع اطلاعاتی وب فارسی است. من مدارس هوشمند را انتخاب کردم؛ چون مدارس معمولی استفاده‌کنندگان واقعی منابع وب در ایران نیستند. آن‌ها بیشتر از منابع سنتی استفاده می‌کنند و به سراغ منابع الکترونیکی و وب نمی‌روند. مدارس هوشمند تنها مراکز آموزشی در ایران هستند که با هدف استفاده از وب در آموزش پایه‌گذاری شده‌اند و در این زمینه پیش‌تازند. براساس خط‌مشی تعیین‌شده، معلمان این مدارس در کلاس با ویدیوپروژکتور کار می‌کنند و طرح درس‌هایشان را اکثراً به‌صورت الکترونیکی تنظیم و در تولید محتوای الکترونیکی از منابع وب استفاده می‌کنند.

بنابراین، من نظر معلمان را به‌عنوان مهم‌ترین استفاده‌کنندگان منابع اطلاعاتی وب در آموزش‌وپرورش سنجیدم تا ببینم کیفیت منابع اطلاعاتی آموزشی فارسی موجود در وبگاه‌ها تا چه حد مورد تأیید معلمان است و اگر نیست، تا چه حد کیفیت باید بالا برود. این منابع چه مشکلاتی برای استفاده

▲ اشاره

با توجه به رشد فناوری ارتباطات و اطلاعات در امر آموزش در سال‌های اخیر، دانشجویان و دانش‌آموزان بیشتر به استفاده از منابع اینترنتی تمایل پیدا کرده‌اند تا منابع چاپی و سنتی. دانش‌آموزان و معلمان از منابع اطلاعاتی و سرویس‌های تحت وب بیشتر برای برقراری ارتباط و نیز انتقال مفاهیم آموزشی استفاده می‌کنند. استفاده از منابع وب مستلزم برخورداری این افراد از سواد رسانه‌ای است. تعریف کلی سواد رسانه‌ای شامل توانایی افراد در دستیابی به اطلاعات در اشکال گوناگون - اعم از مکتوب و غیرمکتوب - و تجزیه و تحلیل، ارزیابی و انتقال آن است.

در این زمینه، «مدرسه فردا» با خانم دکتر فائقه محمدی، عضو هیئت علمی دانشگاه تبریز، به گفت‌وگو نشسته است. در این گفت‌وگو ایشان براساس پژوهش خود در مدارس هوشمند به سؤالات ما درباره سواد رسانه‌ای پاسخ داده‌اند.

● منظور از منابع اطلاعاتی وب چیست؟

○ بنابر تحقیقی که من انجام داده‌ام، منابع اطلاعاتی وب آن دسته از منابع آموزشی هستند که به‌صورت برخط (آنلاین) روی وبگاه‌ها و وبلاگ‌های آموزشی فارسی موجودند. من کیفیت

انگیزه معلمان برای استفاده، چالش‌های موجود بر سر راه استفاده و راهکارهای رفع چالش‌ها در ارتباط با منابع آموزشی وب فارسی بود.

یکی از دانش‌آموزان می‌گفت: من سراغ هر سایتی نمی‌روم و به همه مطالب نوشته شده اعتماد نمی‌کنم. معمولاً اسم نویسنده را نگاه می‌کنم و برایم مهم است که شناخته شده باشد. بعد به سراغ سایت‌هایی می‌روم که مربوط به سازمان‌های معتبر هستند؛ مثل آموزش و پرورش یا سازمان‌های وابسته به آموزش و پرورش یا وزارت علوم. درجه علمی نویسنده هم برایم اهمیت دارد

● **روش شما برای ورود به این عرصه چه بود؟**

○ من برای جمع‌آوری اطلاعات از روش مصاحبه گروهی و فردی استفاده کردم. در مرحله اول با تعدادی از معلمان شیمی، فیزیک، ریاضی، زیست‌شناسی و ادبیات فارسی مصاحبه گروهی انجام دادم. در مرحله بعد، سعی کردم در طول چندین جلسه با هر یک از معلمان نظرات فردی آنان را در زمینه کیفیت منابع اطلاعاتی وب و استفاده از این منابع در امر تدریس بسنجم. همه معلمان معتقد بودند نسل جدید، نسل شبکه هستند. افراد این نسل علاقه زیادی دارند که از منابع و سرویس‌های تحت وب مثل فیس‌بوک و وبلاگ‌های کلاسی و شخصی، چه در فعالیت‌های کلاسی و چه در برقراری

ارتباط با دوستان و معلمانشان، استفاده کنند.

در گفت‌وگو با دبیران مدارس هوشمند، متوجه شدم آن‌ها وبلاگ‌های کلاسی دارند که دانش‌آموزان دست‌نوشته‌های خود یا اگر اهل شعر و ادب باشند شعرشان را در آنجا می‌گذارند. بعد دوستانشان برایشان کامنت می‌گذارند. به این ترتیب، مطالب را اصلاح هم می‌کنند و دوباره مطالب جدیدتر مورد درخواست دوستانشان را می‌گذارند. همه این کارها باعث تشویق در یادگیری می‌شود. یادگیری را توسعه می‌دهد و این می‌شود آموزش همراه با سرگرمی و لذت.

جامعه آماری من در وهله اول معلمان بودند، ولی نظر دانش‌آموزان را هم به‌عنوان مکمل و یک منبع اطلاعاتی اضافه‌تر سنجمیدم. در بعضی موارد، در زمینه استفاده از وب در آموزش دانش‌آموزان به مواردی که معلمان ضمن مصاحبه نگفته بودند، یا فراموش کرده بودند یا اصلاً برایشان مهم نبود، تأکید و اطلاعات جالبی را ارائه می‌کردند. در مدارس هوشمند، یکی از وظایف معلمان این است که محتوا تولید کنند. در تحقیق من، هر کدام از معلمانی که تولید محتوا می‌کردند، یک دستیار از بین دانش‌آموزان فعال داشتند که به آن‌ها کمک می‌کرد.

دانش‌آموزان دستیار با راهنمایی معلمشان کار جست‌وجو و بازیابی اطلاعات از وب را انجام می‌دادند. مثلاً معلم شیمی اطلاعات مورد نیاز درباره یک ماده شیمیایی خاص یا انجام یک آزمایش را در قالب توضیحات کلی به دستیارانش می‌داد و از آن‌ها می‌خواست که منابع مرتبط در این زمینه، اعم از متن، تصویر و ویدیو را از وبگاه‌های متفاوت جمع‌آوری کنند.

از جمله سؤالاتم این بود که بیشتر به سراغ کدام سایت‌ها می‌روید؟ چه‌طور

به منابع سایت‌ها اعتماد می‌کنید، و چه‌طور اعتبار منابع را ارزیابی می‌کنید؟ ممکن است مطالب دو سایت را بخوانید و ببینید در مورد یک موضوع واحد ضدونقیض نوشته‌اند؟

● **به چه نتیجه‌ای رسیدید؟ معلمان درباره کیفیت منابع وبگاه‌ها و نحوه اعتماد کردن به آن‌ها چه می‌گفتند؟**

○ به این نتیجه رسیدیم که معلمان در کل برای اعتماد به صحت اطلاعات مدارس را ملاک قرار می‌دهند. یاد می‌آید یکی از معلم‌ها در مصاحبه می‌گفت: بیشتر به بچه‌ها توصیه می‌کنم که به مطالب کتاب‌های چاپی و درسی اعتماد کنند تا منابع وب و برخط. وقتی علت را پرسیدم، ایشان گفت: سؤالات کنکور بیشتر از کتاب‌های درسی طرح می‌شوند و ما مجبوریم به بچه‌ها بگوییم کتاب‌های درسی را ملاک قرار دهند و به مطالب مندرج در کتاب‌های درسی تکیه کنند تا نمره بیاورند و موفق شوند سد کنکور را رد کنند. یکی دیگر از معلمان معتقد بود، با اینکه ممکن است وبگاه‌های آموزشی زیادی وجود داشته باشند که اطلاعات با کیفیت ارائه دهند، ما باید به سراغ آن‌هایی برویم که با معیارهای رایج در محیط آموزشی انطباق دارند.

● **چند منبع اینترنتی فارسی را که از نظر معلمان بیشتر قابل اعتماد هستند، معرفی بفرمایید.**

○ مثلاً سایت تبیان، سایت رشد یا سایت انجمن ریاضی‌دانان جوان. این سایت‌ها مورد اعتماد کاربران، یعنی معلم‌ها، هستند؛ چون به سازمان‌های معتبر تعلق دارند و مطالب علمی با کیفیت ارائه می‌کنند.

معلمان بیشتر وبگاه‌ها و وبلاگ‌هایی را برای استفاده ترجیح می‌دهند و به

دانش‌آموزانشان توصیه می‌کنند که مورد تأیید محیط‌های آموزشی باشند. این معیارها باید با باورهای اجتماعی و اخلاقی جامعه و محیط انطباق داشته باشند.

در یک جمع‌بندی می‌توانم بگویم: مشکلاتی که معلمان در زمینه استفاده از منابع وب برای تدریس در کلاس داشتند، این بود که مثلاً می‌گفتند در حین کار با وبگاه‌ها یا وبلاگ‌های آموزشی در کلاس، یکدفعه صفحات تبلیغاتی بی‌ربط باز می‌شوند که تمرکز دانش‌آموزان را بهم می‌زند و کیفیت منابع آموزشی را زیر سؤال می‌برند. انتقاد می‌کردند که چرا این وبگاه‌ها فقط منابع اطلاعاتی را روی سایت نمی‌گذارند و چرا اطلاعات علمی را با مطالب تبلیغاتی نامربوط درهم می‌آمیزند.

این‌گونه سایت‌ها از دید ما قابل اعتماد نیستند. ما دوست داریم سایت‌هایی که مطالب علمی و آموزشی ارائه می‌دهند، فقط روی مطالب مرتبط و علمی تمرکز کنند.

وقتی پرسیدم به نظر شما چه باید کرد، گفتند: تفکر انتقادی را به بچه‌ها آموزش بدهیم تا به سراغ حاشیه و جزئیات نروند.

یکی از مشکلاتی که مصاحبه‌شوندگان به آن اشاره کرده‌اند، مشکل دسترسی به وبگاه‌های آموزشی فارسی است. می‌گفتند: وقتی موقع ورود به این‌گونه سایت‌ها، از شما نام کاربری و رمز عبور می‌خواهد و این برای معلمان جالب نیست؛

● برای ارتقا کیفیت، آیا به سواد رسانه‌ای نیاز داریم؟

○ مطمئناً همین‌طور است. سواد رسانه‌ای به افراد کمک می‌کند از یک رسانه برای رفع نیاز اطلاعاتی خود استفاده کنند و اطلاعات موجود در وب

را نخست ارزیابی و سپس از آن استفاده کنند.

یکی از معلمان می‌گفت: به ما می‌گویند محتوا تولید کنید و برای تولید محتوا یک سلسله کارگاه آموزشی برایمان تدارک می‌بینند. در این کارگاه‌ها، ما چیزهای دست و پا شکسته‌ای یاد می‌گیریم که کافی نیستند. مثلاً نحوه استفاده از نرم‌افزار فلش را آن‌قدر ناقص به ما آموزش دادند که عملاً کارایی ندارد.

یکی از سؤالات پژوهشی من این بود که چرا معلمان انگیزه پیدا می‌کنند که از منابع وب استفاده کنند و چرا به سراغ وب می‌روند. در جواب می‌گفتند ما در مدارس مشکل داریم. برای تولید محتوا، نه نرم‌افزارها را خوب به ما یاد می‌دهند، نه خود ما وقت کافی داریم که یاد بگیریم. یکی از مواردی که باعث می‌شود ما از منابع آماده اینترنتی بیشتر استفاده کنیم، این است که چون مهارت کافی نداریم، منابع آماده را «کپی پیست» می‌کنیم. وقتی مطلب آماده‌ای را دم‌دست داریم و از آن استفاده می‌کنیم، در وقت و انرژی‌مان صرفه‌جویی می‌شود.

یکی از مسئولیت‌های دست‌اندرکاران آموزش و پرورش می‌تواند این باشد که با ایجاد امکانات لازم، سواد رسانه‌ای معلمان را بالا ببرند تا خودشان توانایی تولید و ارزیابی منابع وب و استفاده از آن‌ها را به‌دست آورند یا اینکه فضای فراهم بیاورند تا متخصصان محیط‌های مجازی بتوانند در این فضا با همکاری معلمان منابع آموزشی باکیفیت تولید کنند.

● برای ترویج سواد رسانه‌ای چه پیشنهادی برای مسئولان و معلمان دارید؟

یکی از معلمان در این مورد می‌گفت که ما مهندس رایانه نیستیم. وقتی داریم با رایانه کار می‌کنیم، به مشکلات

فنی برمی‌خوریم که رفع آن‌ها خیلی زمان ما را می‌گیرد. در حالی که اگر یک متخصص رایانه حضور داشته باشد، در عرض یک دقیقه آن مشکل حل می‌شود. به‌خاطر نبود متخصص، کل ساعت تدریس من بابت رفع مشکل رایانه گرفته می‌شود. راه‌حل پیشنهادی ایشان این بود که معلمان و متخصصان رایانه با هم در تعامل باشند. ایده از معلمان و کار فنی تولید محتوا به عهده متخصصان رایانه باشد.

معلمان بیشتر وبگاه‌ها و وبلاگ‌هایی را برای استفاده ترجیح می‌دهند و به دانش‌آموزانشان توصیه می‌کنند که مورد تأیید محیط‌های آموزشی باشند. این معیارها باید با باورهای اجتماعی و اخلاقی جامعه و محیط انطباق داشته باشند

پیشنهاد دیگر معلمان این بود که سطح آموزش را بالا ببرند و ضمن آموزش، وبگاه‌های معتبر را معرفی کنند یا نحوه جست‌وجو را به آن‌ها یاد بدهند. از دید متخصصان اطلاع‌رسانی، جست‌وجوی اطلاعات یک مقوله علمی است. هنگام جست‌وجو ریزش کاذب اطلاعات مطرح می‌شود. برای اجتناب از اطلاعات ناخواسته نیاز است که جست‌وجوگر با شیوه جست‌وجو و بازیابی اطلاعات آشنایی کافی داشته باشد.

یکی از معلمان، می‌گفت: چون روش جست‌وجو را خوب بلد نیستیم طی یک جست‌وجوی ساده با دریایی از اطلاعات ناخواسته مواجه می‌شویم. بنابراین وقت زیادی از ما گرفته می‌شود تا از بین این همه منابع، اطلاعات مورد نیاز خودمان را الک کنیم.